

- RIDLEY, J., & HUNTER, S. (2013). Subjective experiences of compulsory treatment from a qualitative study of early implementation of the Mental Health (Care & Treatment) (Scotland) Act 2003. *Health & Social Care in the Community*, 21(5), 509-518.
- SAMENWERKINGSRAAD GENT (2014). *Aanpak crisissituaties bij mensen met een psychische problematiek*. Gent: het PAKT, politiezone Gent, Parket Gent, Justitiehuis Gent.
- SCHOEVAERTS, K., BRUFFAERTS, R., VANDERBERGHE, J., VAN LANDEGHEM, K., & LEROY, A. (2012). *Wetenschappelijke validatie van gegevens en cijfers met betrekking tot gedwongen opname in Vlaanderen 2007-2010*. Brussel: Zorginspectie.
- SCHOEVAERTS, K., BRUFFAERTS, R., & VANDERBERGHE, J. (2014). *Gedwongen opname in Vlaanderen – Medisch-psychiatrische en epidemiologische perspectieven*. Gent: Academia Press.
- SUTHERBY, K., SZMUKLER, G.I., HALPERN, A., ALEXANDER, M., THORNICROFT, G., JOHNSON, C., & WRIGHT, S. (1999). A study of 'crisis cards' in a community psychiatric service. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 100(1), 56-61.
- SARWGG (2015). *Visienota. Nieuw professionalisme in zorg en ondersteuning als opgave voor de toekomst, Een oriënterend kader*. Brussel: SARWGG, Gedownload op 31 januari 2016 van SARWGG_Raad_NieuwProfessionalisme_20151217__ADV_DEF.
- THORNICROFT, G., FARRELLY, S., SZMUKLER, G., BIRCHWOOD, M., WAHEED, W., FLACH, C., BARRETT, B., BYFORD, S., HENDERSON, C., SUTHERBY, K., LESTER, H., ROSE, D., DUNN, G., LEESE, M., & MARSHALL, M. (2013). Clinical outcomes of Joint Crisis Plans to reduce compulsory treatment for people with psychosis: a randomized controlled trial. *The Lancet*, 381, 1634-1641.
- VANDER LAENEN, F. (2015). Van het interneringsfront veel nieuws. *Fatik*, 32(148), 3-4.
- VANDER LAENEN, F., & STAS, K. (2015). Het beroepsgeheim van hulpverleners in de forensische geestelijke gezondheidszorg. In C. WITTOUCK, F. VANDER LAENEN & K. AUDENAERT (eds.), *Handboek forensische gedragswetenschappen*. Antwerpen – Apeldoorn: Maklu, 113-140.
- VEYS, M.N. (2008). *De wet patiëntenrechten in de psychiatrie*. Gent: Larcier (In opdracht van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu).
- RUCHLEWSKA-WINIUS, A. (2015). *Effecten van het crisisplan voor patiënten met psychotische en bipolaire stoornissen, Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor aan de Erasmus Universiteit Rotterdam op gezag van de rector magnificus*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

INTERNATIONAAL EN EUROPEES STRAFRECHT & MENSENRECHTEN / INTERNATIONAL AND EUROPEAN CRIMINAL LAW, AND HUMAN RIGHTS LAW

Een terugblik op het Karadžić proces

LIGEIA QUACKELBEEN^a

^a Assistente & doctoraatsstudente, Institute for International Research on Criminal Policy, Vakgroep Criminologie, Strafrecht & Sociaal Recht, Universiteit Gent (Corresp.: Ligeia.Quackelbeen@UGent.be).

De derde week van maart bleek een belangrijke te zijn voor het internationaal strafrecht. Niet enkel slaagde het Internationaal Strafhof erin na meer dan een decennium aan het werk te zijn, de derde veroordeling uit te spreken – na de veroordeling van LUBANGA en KATANGA, werd nu ook naar aanleiding van het conflict in de Centraal Afrikaanse Republiek, BEMBA veroordeeld – maar bovendien werd aan het Joegoslaviëtribunaal Radovan KARADŽIĆ, de President van de Republika Srpska (de Servische republiek binnen Bosnië en Herzegovina) in de periode 1992-1996, tot 40 jaar gevangenisstraf veroordeeld. In deze bijdrage blikken we

terug op het proces van KARADŽIĆ en wat deze veroordeling van 24 maart 2016 betekent voor de internationale gemeenschap.

1. BOSNISCHE BURGEROORLOG EN DE ROL VAN RADOVAN KARADŽIĆ

Radovan KARADŽIĆ was al tijdens de vooroorlogse periode een spilfiguur in de Bosnisch nationalistische beweging. Hij was in 1990 medeoprichter van de Servische Democratische Partij (SDS) en fungeerde sinds dan als voorzitter van deze nationalistische partij. In 1992 werd hij bovendien verkozen tot President van de Servische Republiek en had als opperbevelhebber van de daaraan verbonden militaire krijgsmacht (VRS), een beslissende invloed op het verloop die het conflict in de loop van de jaren negentig neemt. Door velen wordt hij beschouwd als het politieke meesterbrein dat bij het uiteenvallen van Joegoslavië de nationalistische gevoelens van de etnische Serviërs binnen Bosnië tegen de Bosnische moslims en de Kroaten heeft aangewakkerd (DONIA, 2015).

In januari 1990 werd met het weglopen van de Sloveense delegatie op het Congres van de Joegoslavische communistische partij, de val van Joegoslavië ingezet. Slovenië en Kroatië, de meer welvarende staten binnen de Communistische moederstaat, wensten onafhankelijkheid en gingen snel over tot regionale verkiezingen. Hoewel de Servische communisten eerder gekant waren tegen onafhankelijkheid, werd men door het voor onbepaalde tijd uitstellen van het communistische Congres, verplicht zich op regionaal niveau te organiseren (ICTY, 2016a, para. 34). Deze politieke organisatie liep vrijwel volledig gelijk met de etnische verdeling die de Balkan kende en dus werd per etniciteit een partij gevormd (ICTY, 2016a, para. 35). Bij de eerste verkiezing zagen we dan ook dat elke etniciteit op de eigen nationalistische partij stemde en dat de coalitieregering met een zevenhoofdig presidentschap niet voor de nodige stabiliteit kon zorgen (ICTY, 2016a, para. 38-39).

In de periode 1990-1992 zagen we deze tegenstellingen verscherpen. Zo werden in de loop van 1991 met de steun van de SDS, autonome Servische regio's opgericht en ging de organisatie over etnische lijnen gestaag verder. Bovendien bleek de coalitieregering moeilijk te kunnen samenwerken en kon vertegenwoordiging van verschillende bevolkingsgroepen in het presidentschap niet voorkomen dat de regering in oktober 1991 viel (ICTY, 2016a, para. 40-44). Het begin van de Bosnische burgeroorlog wordt traditioneel geassocieerd met maart 1992. Op dat moment werd een referendum georganiseerd over Bosnische onafhankelijkheid dat niet gesteund werd en zelf geboycot werd door de Serviërs. De meerderheid van de bevolking bleek voor onafhankelijkheid te zijn naar aanleiding waarvan de Bosnische moslims de onafhankelijkheid uitriepen (ICTY, 2016a, para. 54). De Serviërs die nog steeds voorstander waren binnen Joegoslavië te blijven – redenen hiervoor worden traditioneel gezocht in bijvoorbeeld de geprivilegieerde rol van Serviërs in het Joegoslavische leger (JNA) – ervaarden dit als fundamenteel oneerlijk en dus vonden we ons in 1992 in een heikele situatie waarbij Kroaten, Bosnische moslims en Serviërs loodrecht tegen elkaar stonden. Als tegenreactie op de door de Bosnische uitgeroepen onafhankelijkheid gesteund door de Bosnische Moslims onder President Alija IZETBEGOVIĆ zagen de Serviërs zich genoodzaakt Sarajevo veilig te stellen wat resulteerde in de belegering van Sarajevo – eerst door het Joegoslavische leger (JNA) en na terugtrekking van de JNA door de VRS – die tot 1996 zou voortduren. De agenda van de Serviërs was voortaan duidelijk: het creëren van een etnisch zuivere Servische Republiek en dus werd ook kort na de onafhankelijkheidsverklaring van IZETBEGOVIĆ, een eigen *Republika Srpska* uitgeroepen.

Nog voor het einde van de Bosnische burgeroorlog zal het Joegoslaviëtribunaal KARADŽIĆ onder de loep nemen en als één van de hoofdverdachten aanduiden, zoals in de aanklacht van 24 juli 1995 te lezen valt (ICTY, 1995a & 1995b). KARADŽIĆ heeft tot op vandaag volgehouden dat hij in ruil voor immuniteit met de Amerikaanse diplomaat Richard HOLBROOKE was over-

eengekomen uit al zijn functies ontslag te nemen. De VS heeft altijd het bestaan van dit akkoord ontkend. Desondanks, heeft het ontslag van KARADŽIĆ wel tot gevolg gehad dat hij niet aan de Dayton vredesakkoorden heeft deelgenomen en dus bij het einde van de oorlog niet langer op het toneel was. Het Joegoslaviëtribunaal heeft stevast volgehouden dat, zelfs als zo een akkoord zou bestaan, het er niet door gebonden zou zijn (ICTY, 2008).

KARADŽIĆ, die psychiater is van opleiding, slaagde erin na de oorlog onder naam van Dragan DABIĆ gedurende jaren in Belgrado te leven en als alternatieve geneesheer de kost te verdienen. Met behulp van een weelderige baard die voor de nodige vermomming zorgde en de steun van zijn omgeving, slaagde hij erin jaren de dans te ontspringen. Hij zal 13 jaar voortvluchtig zijn en slechts in juli 2008 gearresteerd worden. De Europese Unie heeft hier een belangrijke rol als katalysator gespeeld door de arrestatie van zowel KARADŽIĆ en MLADIĆ als noodzakelijke voorwaarde te stellen voor het verdere integratie van Servië in de Europese Unie. Zonder de arrestatie van deze twee voortvluchtigen, weigerde de Europese Unie onderhandelingen over het Stabilisatie en Associatieakkoord verder te zetten en werd de mogelijkheid tot lidmaatschap *de facto* afgesloten (European Commission, 2003). Aangezien beide verdachten nog veel steun genoten binnen Servië, was deze actie van de Europese Unie onontbeerlijk en was het deze zet die de Servische autoriteiten dwong medewerking aan het Joegoslaviëtribunaal te verlenen.

In de aanklacht is te lezen dat Radovan KARADŽIĆ vermoed werd individueel strafrechtelijk aansprakelijk te zijn op basis van artikel 7(1) van het ICTY Statuut voor 11 aanklachten waarvan twee voor genocide, vijf voor misdaden tegen de mensheid en vier voor oorlogsmisdaden. Hij werd ervan verdacht deel te nemen in een *Joint Criminal Enterprise* (JCE), een rechtsconstructie voor het toewijzen van aansprakelijkheid voor deelname aan een crimineel samenwerkingsverband dat er toe strekt misdrijven te plegen (ICTY, 1999). In de aanklacht vallen vier onderdelen te onderscheiden: (1) KARADŽIĆ's betrokkenheid in de gedwongen verwijdering van Bosnische Moslims of Kroaten van Servisch territorium (oktober 1991-november 1995) en de misdaden die plaatsvonden in de door de Serviërs gedomineerde gemeentes, (2) zijn betrokkenheid in de beschieting van de civiele populatie tijdens de belegering van Sarajevo, (3) zijn betrokkenheid in de moord en de deportatie van Bosnische Moslims in de stad Srebrenica, (4) zijn betrokkenheid in de gijzeling van VN-personeel in mei en juni 1995 (ICTY, 2008).

Na een jarenlange internationale klopjacht werd hij in juli 2008 aan het Joegoslaviëtribunaal overgedragen. Gezien de dood van MILOŠEVIĆ tijdens zijn proces, mag het belang van de arrestatie van KARADŽIĆ zeker niet worden onderschat. In 2008 was het sentiment weldegelijk dat dit proces (samen met het proces van Mladic), de nalatenschap van het Joegoslaviëtribunaal zou bepalen.

2. HET VERLOOP VAN HET PROCES

Het opmerkelijkste procedurele aspect verbonden aan het KARADŽIĆ proces was dat KARADŽIĆ, op basis van het recht zichzelf te verdedigen, besloot in zijn eigen vertegenwoordiging te voorzien. Hoewel heel wat andere beklaagden aan hetzelfde tribunaal hem dat voordeden, werd ditmaal door het Hof in een *Standby Counsel* voorzien (ICTY, 2010). Gezien het feit dat in het *Sefelij* proces de zelfvertegenwoordiging van de beklaagde tot heel wat vertraging en problemen heeft geleid, was het Hof op haar hoede deze problemen te herhalen. Door KARADŽIĆ's uitgesproken positie ten aanzien van de legitimiteit van het Hof en zijn weigering initieel te verschijnen, zag het Hof zich genoodzaakt maatregelen te treffen. Naast het juridische team – geleid door de Brit Peter ROBINSON – dat KARADŽIĆ bijstand verleende maar hem evenwel niet vertegenwoordigde, was er dus van bij het begin van het proces een *Standby*

Counsel die de opdracht kreeg het proces voor te bereiden en bij te wonen zodanig dat het kon inspringen als de beklaagde zou volhouden in zijn verstorend gedrag. In tegenstelling tot in *Sefielj* waar de *Standby Counsel* initieel enkel bijstand verleende werd de rol van de *Standby Counsel* nu van in het begin omvangrijker geformuleerd en kon deze de beklaagde ook echt vervangen als de tegenwerking aanhoudend bleek te zijn (FOURNET, 2010). In het achtjarige proces heeft de *Standby Counsel* (Mr. Richard HARVEY) exact dat gedaan, zonder het evenwel nodig bleek effectief in te springen. In de praktijk leidde dit natuurlijk tot heel wat dubbel werk aangezien zowel het team van KARADŽIĆ in een strategie voorzag en hiervoor de nodige voorbereiding trof maar ook de *Standby Counsel*, welke volledig losstaat van het juridische team van KARADŽIĆ, dergelijk werk deed in het geval het zou moeten overnemen. Dit heeft natuurlijk niet bepaald kostenbesparend gewerkt. Wat bovendien ook opviel, is dat er toch wel heel wat problemen waren met de verplichting rustend op de openbare aanklager om bewijs vrij te geven aan de verdediging. Door de vaak laattijdige vrijgave en procedurele strijd omtrent vrijgave van bewijs, heeft dit proces misschien minder kostefficiënt gewerkt dan het mogelijk had gekund.

Het tweede opmerkelijke feit aan het verloop van het proces is te vinden in de kwalificatie van genocide. De aanklacht luidde dat er twee aanklachten voor genocide werden nagestreefd; één voor het Srebrenica bloedbad – een aanklacht die reeds was bevestigd ten aanzien van andere beklaagden voor het tribunaal – maar daarbovenop ook de kwalificatie als genocide voor het permanent en gedwongen verwijderen van Bosnische moslims en Kroaten uit heel wat Servische gemeentes. Dat laatste was wel degelijk een nieuw element en het zou de eerste maal zijn dat ook deze misdaden onder de noemer genocide zouden worden geplaatst in plaats van deze van misdaden tegen de mensheid. Op 28 juni 2012 besloot het Hof in eerste aanleg, de aanklacht voor deze laatste kwalificatie te verworpen. Haar redenering was voornamelijk dat op basis van het bewijs voorgelegd door het Openbaar Ministerie, ze niet boven alle twijfel in kon besluiten dat er sprake was van genocide en dit gezien het feit dat zowel ten aanzien van de *actus reus* – vernietigen van (een deel van) een religieuze, nationale, raciale of etnische groepering – als de *mens rea* – de specifieke genocidale opzet – het bewijs ontoereikend was. Deze beslissing werd op 11 juli 2013 vernietigd in beroep (ICTY, 2013). Op dat moment van de procedure was het immers zo dat het Openbare Ministerie had besloten met de presentatie van haar zaak. Op basis van artikel 98bis van het Procedurereglement van het tribunaal, kan het Hof dan besluiten tot vrijspraak ten aanzien van een bepaalde aanklacht wanneer het bewijs niet in staat is deze te bevestigen:

'At the close of the Prosecutor's case, the Trial Chamber shall, by oral decision and after hearing the oral submissions of the parties, enter a judgement of acquittal on any count if there is no evidence capable of supporting a conviction.'

De bewijsstandaard van dit artikel is niet *'beyond reasonable doubt'* en aangezien de kamer in beroep wel degelijk vond dat het bewijs zowel de *actus reus* als de *mens rea* van genocide kon bewijzen, werd ook deze aanklacht terug aan het lijstje van aanklachten toegevoegd. Het was dus wachten tot het vonnis om te zien of deze aanklacht overeind zou blijven.

In de loop van acht jaar en 499 zittingsdagen, heeft het hof 434 getuigen gehoord, 152 getuigenverslagen beoordeeld en 11.469 bewijsstukken geanalyseerd. De volledige optekening van het proces beslaat 30.000 pagina's.

3. HET ARREST

Een eerste analyse van het 2615 pagina's lange vonnis, laat ons toe enkele preliminaire zaken op te merken. Dit natuurlijk met in acht name van het feit dat dit lijvige vonnis wel wat meer diepgaande analyse verdient.

Vooreerst kunnen we stellen dat het vonnis in de lijn van de verwachtingen ligt. Het Hof besloot KARADŽIĆ schuldig te bevinden op alle door de openbare aanklager geëiste aanklachten, uitgenomen één. KARADŽIĆ werd schuldig bevonden aan vijf misdaden tegen de mensheid (vervolg, moord, uitroeiing, deportatie en gedwongen overdracht), vier oorlogsmisdaden (moord, daden teneinde de civiele bevolking terreur aan te jagen, illegitieme aanvallen tegen de bevolking, en het nemen van gijzelaars) en één aanklacht voor genocide.

Op basis van vier verschillende JCE's, ging het Hof over tot een analyse van KARADŽIĆ's verantwoordelijkheid in de hier bovengenoemde misdaden: (1) een overkoepelende JCE: een crimineel samenwerkingsverband dat tot doel had Bosnische moslims en Kroaten permanent te verwijderen van het grondgebied dat door de Serviërs als Servisch grondgebied was uitgeroepen, (2) een Sarajevo JCE: een crimineel samenwerkingsverband dat tot doel had de civiele bevolking van Sarajevo te terroriseren door deze te beschieten (sniping), (3) een gijzelings-JCE: een crimineel samenwerkingsverband met als doel UN Peacekeepers te gijzelen zodanig dat NATO gedwongen zou worden luchtaanvallen tegen Servische doelwitten stop te zetten, (4) Srebrenica JCE met als doel Bosnische Moslims in Srebrenica te elimineren door jongens en mannen te doden en vrouwen, kinderen en enkele oudere mannen gedwongen van het grondgebied te verwijderen (ICTY, 2016b).

Maar laat ons even kijken waar het schoentje mogelijk wringt.

Wat in eerste instantie opvalt, is dat de aanklacht voor genocide en de kwalificatie als genocide van de moorden, uitroeiingen en andere gruwelijkheden in de verscheidene Servische gemeentes gesteld, niet werden bevestigd. Het Hof heeft moeten stellen dat het bewijs ontoereikend was. Ongeacht het feit dat de *actus reus* volgens het hof wel degelijk voldaan was, was er geen sprake van *genocidal intent* en werd de zeer specifieke *mens rea* van genocide dus niet voldaan. Kenners bevestigen dat dit van bij het begin een moeilijk te halen kaart was en dus kunnen er vraagtekens worden geplaatst bij de strategie van de openbare aanklager om toch met de aanklacht door te gaan. Ook is het niet omdat de *mens rea* van genocide niet kon worden bewezen, dat deze misdaden al zodanig worden ontkend. Een veroordeling als misdaad tegen de mensheid blijft overeind wat in de feite natuurlijk niet minder ernstig is dan genocide. Het Hof besloot dat KARADŽIĆ individueel strafrechtelijk aansprakelijk is door zijn deelname aan de overkoepelende JCE dat vanaf maart 1992 tot eind maart 1995 op goed gecoördineerde en geplande wijze gemeentes overnam, waarna er binnen deze gemeentes een georganiseerd en systematisch patroon van misdaden tegen Bosnische moslims en Kroaten ontstond. Zo stelde het Hof dat een groot aantal aan Bosnische moslims en Kroaten gedwongen werden te vertrekken en er een duidelijk een beleid bestond teneinde ze van het Servische grondgebied te verwijderen. Verder had het Servische beleid tot doel Bosnische moslims en Kroaten uit machtsposities en politieke ambten te verwijderen en ontstond er in deze gemeentes een beleid van illegitieme arrestaties, arbitraire huiszoekingen en werden duizenden opgesloten in detentiefaciliteiten die zich rond deze gemeentes bevonden. Het Hof bevestigde ook dat na de Servische take-over er verschillende Bosnische moslims en Kroaten werden vermoord, er massaexecuties plaatsvonden en verschillende gevangenen werden vermoord na in de detentiefaciliteiten te zijn ondergebracht. Het Hof concludeerde dat er dus sprake was van moord (zowel als misdaad tegen de mensheid en oorlogsmisdaad), deportatie, gedwongen overbrenging gekwalificeerd als de misdaad van 'andere onmenselijke behandeling' en uitroeiing. Hoewel de *actus reus* van genocide door

het bewijzen van deze daden dus voldaan is, was er volgens het hof onvoldoende bewijs om te kunnen spreken van de intentie om de fysieke vernietiging van de Bosnische moslims en Bosnische Kroaten in deze gemeenten tot stand te brengen. Bijgevolg was de *mens rea* van genocide niet voldaan en is er *maar* sprake van misdaden tegen de mensheid. Jammer genoeg wordt dit in de publieke opinie nu mogelijk bestempeld als zijnde een mislukking. Dit zou misschien minder het geval zijn had men simpelweg niet aan de aanklacht voor genocide vastgeklampt.

Het Hof besloot wel – in lijn met voorgaande jurisprudentie – dat de daden in Srebrenica begaan als genocide moesten worden gekwalificeerd. Hier werd duidelijk aangetoond dat er sprake was van een gemeenschappelijk plan tussen de leden van de JCE om eerst Bosnische moslims en Kroaten te verwijderen van het Servische grondgebied en nadien toen men eenmaal in de beschermde zone van Srebrenica was gevlucht, de situatie zo onleefbaar te maken dat hoop op overleven onbestaand werd. Na het beschieten van de stad, besloot het overgrote merendeel van de Moslim populatie de stad te ontvluchten. Terwijl de mannen achterbleven om een colonne te vormen zodanig dat de vrouwen, kinderen en ouderen veilig naar een VN Compound konden gaan, werd de groep beschoten. Na onderhandelingen tussen onder andere MLADIĆ een vertegenwoordiger van de Bosnische moslims, werd duidelijk dat de enige kans op overleven vertrekken was en dus werden bussen ingezet om de Bosnische moslims naar eigen territorium te brengen. Na het vertrek van het eerste konvooi begonnen de Servische strijdkrachten op 12 en 13 juli 1995 mannen en jongens van de vrouwen te scheiden en mannen die zich hadden overgegeven of waren gevangengenomen onder te brengen in verschillende centra. Zo werden er rond de 1000 mannen in het Kravica Warehouse ondergebracht en vermoord. Gedurende deze zwarte dagen in 1995 zien we telkens hetzelfde patroon opduiken: de Servische strijdkrachten scheiden de mannen van de vrouwen, zetten ze ergens gevangen en executeren ze vervolgens. Het bewijs heeft aangetoond dat op deze wijze 5115 Bosnische moslimmannen het leven lieten. Het Hof concludeerde dat deze executies het resultaat waren van een systematische en sterk georganiseerd plan met als doel de moslimpopulatie te elimineren. Door het viseren van alle mannen tussen de leeftijd 15 en 70 was het duidelijk dat men het voortbestaan van deze groep onmogelijk wou maken. De *actus reus* van genocide werd dus bewezen geacht en dus moest het Hof enkel nog de verantwoordelijkheid van KARADŽIĆ kunnen aantonen.

KARADŽIĆ heeft stelselmatig ontkend af te weten van het plan om de moslimpopulatie te vermoorden; direct bewijs dat aantoonde dat hij wel degelijk wist van de executies was niet voorhanden. Toch vond het Hof hem niet enkel aansprakelijk voor de genocide als militaire bevelhebber maar ook direct als dader onder artikel 7(1) van het Statuut. Maar wat betreft deze bevestigde aansprakelijkheid onder artikel 7(1) voor het Srebrenica bloedbad, kan worden opgemerkt dat dit misschien toch niet zo waterdicht als men in eerste instantie zou denken. Om de verantwoordelijkheid van KARADŽIĆ te bewijzen moest het Hof immers beroep doen om gevolgtrekkingen uit indirect bewijs en was er geen direct bewijs voorhanden waaruit het Hof kon beslissen dat KARADŽIĆ wist van de bedoeling een genocide te plegen. Het komt misschien niet als een verrassing dat KARADŽIĆ zijn bedoeling in Srebrenica niet op papier zette, en er dus gevolgtrekkingen nodig waren zoals zo vaak het geval is bij dit type misdaden. Maar toch, de regel zegt dat als er op basis van gevolgtrekkingen wordt gewerkt, de conclusie die wordt getrokken de enige logische mag zijn. Op basis van het indirecte bewijs dat werd geleverd dat in overgrote mate was gebaseerd op een telefoongesprek met een lokaal lid van de SDS waarin in codetaal over de overbrenging van gevangengenomen moslims in Srebrenica wordt gesproken, leek het in eerste instantie misschien wel mogelijk te zijn ook andere conclusies te trekken. Immers, het Hof besloot dat een privéconversatie die daaropvolgend plaatsvond niet anders als

onderwerp kon hebben dan het van handen doen van de gevangengenomen moslimse Bosniërs. Maar is het werkelijk onmogelijk dat KARADŽIĆ slechts na de feiten op de hoogte werd gebracht en deze privéconversatie over andere zaken ging? Indien ja, dan kan hij niet rechtstreeks verantwoordelijk worden geacht voor deelname aan de genocidale JCE want had hij geen kennis van de intentie een groep uit te moorden. Wat wel overeind blijft is zijn verantwoordelijkheid als opperbevelhebber – dan is immers de *mens rea*-standaard lager en geldt enkel ‘de had moeten weten standaard’. Het werd immers wel op basis van direct bewijs besloten dat KARADŽIĆ had nagelaten de noodzakelijke acties te ondernemen om het bloedbad in Srebrenica te voorkomen. Beide strafrechtelijke verantwoordelijkheden werden gepleit en dus heeft dit niet zoveel effect voor het resultaat dat beide bewezen werden geacht en niet enkel één. Het is echter wel afwachten of dit in beroep geen mogelijkheden tot aanvechting opent en wat het effect van succesvolle aanvechting zou zijn op de strafmaat.

Verder besloot het Hof ook dat KARADŽIĆ betrokken was in de Sarajevo JCE. Het werd aangetoond dat gedurende drie jaar, van mei 1992 tot oktober 1995, de Servische troepen burgers beschoten en men vanuit snipernesten het vuur opende op mensen die het openbaar vervoer namen, boodschappen deden of op weg naar school waren. De befaamde Sniper Alley in Sarajevo ontleend aan deze praktijken zijn naam. Bovendien werd door middel van het gebruik van zware artillerie en gemodificeerde luchtarillerie die van op de grond werd afgeschoten, niet mogelijk als zodanig een militair doelwit te selecteren. Deze aanvallen waren per definitie willekeurig en zeer destructief. Duizenden burgers werden door deze aanvallen vermoord of gewond. Bovendien creëerden deze praktijken extreme angst en ontbering.

KARADŽIĆ's strategie ter weerlegging van deze aanklacht, bestond erin te beweren dat de Bosnische moslims hun eigen bevolking beschoten. Het Hof vond dat de gevallen waarin mogelijk Bosnische moslims zelf verantwoordelijk waren voor de aanvallen verbleken ten aanzien van het aantal aanvallen waarvan bewezen werd dat ze door Servische troepen werden uitgevoerd. Het Hof vond daarentegen dat KARADŽIĆ significant bijdroeg tot de uitvoering van deze beschietingscampagnes. Als opperbevelhebber van de VRS en leider van de SRK had hij *de jure* zeggenschap over de troepen en heeft door zijn militaire richtlijnen de belegering van Sarajevo in stand gehouden en de sniper- en beschietingspraktijken onverminderd laten doorgaan. Bovendien vond het Hof dat zijn aansprakelijkheid mede vast komt te staan door het feit dat hij MLADIĆ, GALIĆ en Dragomir MILOŠEVIĆ heeft bevorderd en beloond ondanks op de hoogte te zijn van hun betrokkenheid in de Sarajevo-misdaden. Ook deze bevindingen liggen in lijn met de verwachtingen en werden reeds in andere arresten van het Hof uitvoerig besproken. Een klein punt dat wel de wenkbrouwen doet fronsen is het feit dat de Markala-aanslag van 5 februari 1994 in een *dissenting opinion* van Judge Baird wordt gesteld niet boven alle redelijke twijfel door de Bosnische Serviërs te zijn begaan. Deze stelling ligt wel in lijn met KARADŽIĆ's strategie, nl. dat het de Bosnische moslims zelf waren die de bevolking beschoten. Het zou dus niet volledig als een verrassing komen als dit wordt aangehaald om in beroep strafvermindering te krijgen.

Als laatste werd KARADŽIĆ ook verantwoordelijk geacht voor het gijzelen van de VN Personeel op 26 mei 1995. De gegijzelden werden naar verschillende militaire faciliteiten verspreid over Bosnië-Herzegovina gebracht alwaar ze met moord werden bedreigd als de NATO niet zou stoppen met luchtaanvallen tegen Servisch militaire doelwitten. Deze bedreigingen werden ook rechtstreeks aan de VN gecommuniceerd en van zodra duidelijk werd dat de NATO zou stoppen met de luchtaanvallen, werd het VN personeel door KARADŽIĆ vrijgelaten. Het Hof stelde dat VN personeel bescherming genoot onder het gemeenschappelijke artikel 3 van de Geneefse Conventies. Het Hof ging niet mee met het argument van

de verdachte dat VN-personeel moesten worden gekwalificeerd als strijders en bijgevolg geen bescherming genieten als burgers onder artikel 3. Het ging hier immers om blauwhelmen die deel uitmaakte van de VN Vredesmacht en geen partij waren in het conflict noch actief participeerde in vijandelijkheden. Bovendien was het glashelder dat de gijzeling tot doel had toegevingen van de NATO te bemachtigen en het gevangennemen dus intentioneel werd verricht om de luchtaanvallen te stoppen. De kwalificatie van deze misdaad was vrij ongecompliceerd en het bewijs overweldigend.

4. DE BETEKENIS VAN HET KARADŽIĆ ARREST

Maar wat betekent het KARADŽIĆ vonnis nu eigenlijk? Hij werd veroordeeld tot 40 jaar gevangenisstraf en heeft daar reeds 8 jaar van uitgezeten. *De facto* betekent dit dat de kans klein is dat hij nog vrijkomt en het dus *in se* een levenslange opsluiting betreft. In principe zou hij kunnen vrijkomen na 2/3 van zijn straf te hebben uitgezeten en kan hij dus binnen 19 jaar vrijkomen. KARADŽIĆ is echter al 71 jaar oud en dus zou hij pas op negentigjarige leeftijd terug op vrij voet komen te staan, als hij de lange gevangenisstraf al overleeft.

Toch is dit niet noodzakelijk een evidentie en dit wel om de volgende redenen. Eerst en vooral kan beroep worden aangetekend en heeft hij al laten weten dit ook te zullen doen. In beroep liggen er toch wel enkele mogelijkheden open. Zo zal de discussie over zijn verantwoordelijkheid voor Srebrenica mogelijk naar boven komen en is het feit dat er in deze aanklacht geen direct bewijs voorhanden was, een zwakker punt in de zaak van de openbare aanklager. De aansprakelijkheid als militaire bevelhebber met de lagere *mens rea* zal vrijwel zeker staande blijven en dus zal hij ook in beroep naar alle waarschijnlijkheid verantwoordelijk geacht worden voor de gruwelen in Srebrenica. Toch kan dit een negatief licht werpen op de zaak. Net zoals het feit dat de misdaden begaan in de Servische gemeentes niet als genocide werden gekwalificeerd maar *slechts* als misdaden tegen de mensheid werden beschouwd, kan een verlaging van de *mens rea* in beroep voor de misdaden begaan in Srebrenica tot gevolg hebben dat hij in de ogen van de mensen als *minder* verantwoordelijk wordt geacht. Gezien de populariteit van KARADŽIĆ onder de Serven en de impopulariteit van het Hof, zijn dit zeker argumenten die kunnen worden aangegrepen in een politiek discours.

Het tweede punt dat mogelijk twijfel kan zaaien, is de *dissenting opinion* van BAIRD. Het is te verwachten dat aangezien het Hof over de Markala aanslag niet tot een unaniem besluit kon komen en BAIRD vond dat het bewijs niet voldoende was om te stellen dat het wel degelijk de Serviërs waren die verantwoordelijk waren, ook dit terug wordt opgekaamd.

Uitgenomen deze punten die mogelijk enkel strafvermindering in beroep kunnen te weeg brengen, lijkt de veroordeling een zekerheid te zijn en zijn er op het eerste gezicht geen noemenswaardige problemen met het arrest. Met de sluiting van het tribunaal in het vooruitzicht en enkel nog het MLADIĆ arrest dat binnenkort uitkomt, kunnen we besluiten dat dit toch wel een vooruitgang is voor de internationale gemeenschap. Door internationale juristen en NGO's wordt het arrest alvast goed onthaald. Jammer genoeg tonen resultaten van enquêtes in de regio aan dat de lokale bevolking in Bosnië-Herzegovina minder positief is ten aanzien van het Hof en het effect van de rechtspraak op het politieke discours en op de kennis bij de lokale bevolking over de misdaden begaan tijdens het conflict er niet op verbeterd (MILANOVIĆ, 2016). In die zin is er nog werk aan de winkel. Toch is het mogelijk niet iets dat door het Hof kan worden verholpen en kan de perceptie over het conflict en over het werk van het Joegoslaviëtribunaal enkel worden verbeterd door lokale initiatieven die zich richten op beter onderwijs over het conflict en de misdaden zelf. Zo zal ook het KARADŽIĆ

arrest maar een beperkt effect hebben en waarschijnlijk geen omslag in de publieke opinie teweeg kunnen brengen.

Referenties

Literatuur

- DONIA, J. ROBERT. (2015). *Radovan Karadžić: Architect of the Bosnian Genocide*. New York: Cambridge University Press .
- FOURNET, C. (2010). Judicial Development of the Law of Defences by the International Criminal Tribunals in S. DARCY & J. POWDERLY, *Judicial creativity at the International Criminal Tribunals*, New York: Oxford, 229-251.
- MILANOVIC M. (2016). The Impact of the ICTY on the former Yugoslavia: an anticipatory post-mortem. *American Journal of International Law* (Forthcoming), via: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2755505.

Regelgeving

- European Commission. (2003) Report from the Commission to the Council on the preparedness of Bosnia and Herzegovina to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union (European Commission, 2003), via: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52003DC0692>.
- UN, International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the former Yugoslavia since 1991. Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (2009), via: <http://www.icty.org/en/documents/statute-tribunal>.
- UN, International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the former Yugoslavia since 1991. Rules of Procedure and Evidence (2015), via: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_en.pdf.

Rechtspraak

- ICTY, 24 juli 1995, Initial Indictment 'Bosnia and Herzegovina', Prosecutor vs. Radovan Karadžić & Ratko Mladić (ICTY, 1995a), via: <http://www.icty.org/x/cases/karadzic/ind/en/kar-ii950724e.pdf>.
- ICTY, 14 november 1995, Initial Indictment 'Srebrenica', Prosecutor vs. Radovan Karadžić & Ratko Mladić (ICTY, 1995b), via: <http://www.icty.org/x/cases/karadzic/ind/en/kar-ii951116e.pdf>.
- ICTY, 15 juli 1999, Judgment, Prosecutor v. Tadić (ICTY, 1999), via: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>.
- ICTY, 17 december 2008, Decision on accused's second motion for inspection and disclosure: immunity issue, Prosecutor v. Radovan Karadžić, (ICTY, 2008), via: <http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tdec/en/o81217.pdf>.
- ICTY, 27 februari 2009, Third Amended Indictment, Prosecutor vs. Radovan Karadžić (ICTY, 2009), via: <http://www.icty.org/x/cases/karadzic/ind/en/o90227.pdf>.
- ICTY, 15 april 2010, Decision on Designation of Standby Counsel, Prosecutor vs. Radovan Karadžić (ICTY, 2010), via: <http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tdec/en/100415.pdf>.

ICTY, 11 juli 2013, Judgment Rule 98bis, Prosecutor vs. Radovan Karadžić (ICTY, 2013), via: http://www.icty.org/x/cases/karadzic/acjug/en/130711_judgement_rule98bis.pdf.

ICTY, 24 maart 2016, Judgment, Prosecutor vs. Radovan Karadžić (ICTY, 2016a), via: http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement.pdf.

ICTY, 24 maart 2016, Judgment Summary, Prosecutor vs. Radovan Karadžić (ICTY, 2016b), via: http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement_summary.pdf.

CRIMINOLOGIE EN METHODOLOGIE /

CRIME & CRIMINAL JUSTICE STATISTICS & METHODOLOGY (1)

Community Based Participatory Research in de studie van druggebruik bij etnische minderheden

CHARLOTTE DE KOCK^a, TOM DECORTE^b, WOUTER VANDERPLASSCHEN^c, JULIE SCHAMP^d,
ILSE DERLUYN^e, BERT HAUSPIE^f, DIRK JACOBS^g & MURIEL SACCO^h

- ^a Instituut voor Sociaal Drugsonderzoek (ISD), Universiteit Gent (Corresp.: Charlotte.DeKock@UGent.be).
- ^b Hoogleraar, Vakgroep criminologie, strafrecht en sociaal recht, Instituut voor Sociaal Drugsonderzoek (ISD), Universiteit Gent.
- ^c Hoofddocent, Vakgroep Orthopedagogiek, Universiteit Gent.
- ^d Onderzoeker, Vakgroep Orthopedagogiek, Universiteit Gent.
- ^e Docent, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent.
- ^f Onderzoeker, Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent.
- ^g Hoogleraar, Groupe de recherche sur les Relations Ethniques, les Migrations et l'Egalité (GERME), Université Libre de Bruxelles.
- ^h Onderzoeker, Groupe de recherche sur les Relations Ethniques, les Migrations et l'Egalité (GERME), Université Libre de Bruxelles.

1. COMMUNITY BASED PARTICIPATORY RESEARCH (CBPR)

In dit artikel gaan we dieper in op het gebruik van een *Community Based Participatory Research* (CBPR) design in een onderzoek naar middelengebruik bij migranten en etnische minderheden (MEM). We starten met een definitie van dit type onderzoek en onze toepassing ervan. Vervolgens gaan we dieper in op dataverzameling en analyse in onze studie. We besluiten met de bespreking van twee valkuilen bij het inzetten van dit type onderzoeksdesign: enerzijds participatie en betrokkenheid van de doelgroep, en anderzijds het werken met respondenten en gemeenschapsonderzoekers die tot eenzelfde etnische minderheid behoren.

1.1. Grondslagen

Community Based Participatory Research (CBPR) is gericht op een partnerschap tussen academici en zij die met de resultaten van onderzoek aan de slag kunnen gaan om verandering teweeg te brengen (SALSBERG *et al.*, 2015). Concreet wordt de doelgroep van het onderzoek dus betrokken bij de uitvoering ervan. Zo betrokken wij mensen met een etnische achtergrond om druggebruik in deze doelgroep te bestuderen en bespreekbaar te maken. CBPR draagt ook bij tot een meer effectieve kennisoverdracht van theorie naar praktijk. In onze studie werden professionals uit de drughulpverlening en sleutelfiguren uit de respectieve etnische gemeenschappen betrokken.

Oorspronkelijk werd dit design ontwikkeld om ongelijkheden in minder bedeelde, kansarme of minderheidsgroepen te bestuderen en te bestrijden (BELONE *et al.*, 2014; BOGART & UYEDA,